

SOVET HOKIMIYATINING EPIDEMIYALARGA QARSHI KURASH SIYOSATI: ME'YORIY-HUQUQIY HUJJATLAR TAHLILI (1919–1945- yillar)

Akbarov Raxmatillo Murtozali o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi,

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: Saidakbar01@mail.ru

Tel: +998930574320

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23088545>

Annotatsiya: Ushbu maqolada 1919–1945-yillarda O'zbekistonda sovet hokimiyatining epidemiyalarga qarshi kurash siyosati me'yoriy-huquqiy hujjatlar va ularning amaliyotdagi namoyon bo'lishi asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda 1919-yilda tif va epidemiyalarga qarshi kurashga oid qabul qilingan dekretlar, 1922-yilda sanitariya organlarining faoliyatini tartibga solgan hujjat hamda 1924-yildagi bezgakka qarshi kurash chora-tadbirlari to'g'risidagi dekretning mazmuni va ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, Ikkinchi jahon urushi yillarida, xususan, 1942–1943-yillarda harbiy qismlarda bezgakka qarshi kurashning tashkiliy, kadrlar, moddiy-ta'minot va profilaktik jihatlari ko'rib chiqilgan. Maqolada epidemiyalarga qarshi kurash siyosatining favqulodda choralar tizimidan doimiy sanitariya-epidemiologik boshqaruv va kompleks profilaktika tizimiga bosqichma-bosqich o'tishi asoslab beriladi. Tadqiqot natijasida epidemiyalarga qarshi kurash samaradorligi me'yoriy-huquqiy asoslar bilan bir qatorda tibbiy kadrlar, moddiy-texnik baza, dori-darmon ta'minoti va epidemiologik nazoratning uzluksizligiga bog'liq bo'lganligi aniqlanadi.

Kalit so'zlar: sovet hokimiyati, epidemiyalar, yuqumli kasalliklar, sanitariya, epidemiologiya, me'yoriy-huquqiy hujjatlar, tif, bezgak, malyariologiya, sanitariya organlari, profilaktika, akrixinizatsiya, bonifikator, epidemiologik nazorat, O'zbekiston, 1919–1945-yillar

KIRISH

Rossiya imperiyasining I jahon urushida ishtirok etishi natijasida yuzaga kelgan qiyinchiliklar, Oktyabr to'ntarishi oqibatida boshlangan fuqarolar urushi, chet el intervensiyasi, bolsheviklarning amalga oshirgan "harbiy kommunizm" siyosati Rossiya va uning mustamlakalaridagi siyosiy, ijtimoiy va ayniqsa iqtisodiy hayotni izdan chiqarib yubordi. Mamlakatda avj olgan ocharchilik, gigiyenik tartib-qoidalarga amal qilmaslik, tibbiy muassasalar infratuzilmasini zaiflashuvi fonida turli yuqumli va parazitar kasalliklar bilan kasallanish darajasi ham keskin darajada oshib ketdi. Bu davrda aholi orasida tif, bezgak, leyshmanioz va shu kabi kasalliklar allaqachon epidemiya tusini olgandi.

Sovet hokimiyatining epidemiyalarga qarshi kurash siyosati 1919-yildan boshlab alohida kasalliklarga qarshi favqulodda choralarni huquqiy jihatdan tartibga solishdan boshlandi. Bu davrda tif, turli yuqumli kasalliklar va keyinchalik bezgak kabi epidemik kasalliklar nafaqat sog'liqni saqlash, balki davlat boshqaruvi va ijtimoiy barqarorlik bilan bog'liq masala sifatida qarala boshladi.

1919-yil 28-yanvarda RSFSR Xalq Komissarlari Soveti tomonidan "Tif kasalligiga oid tadbirlar to'g'risida"gi dekret qabul qilindi. Hujjatning qabul qilinishi o'sha davrda tifning xavfli epidemiya sifatida keng tarqalishi bilan bog'liq bo'lib, unda epidemiyaga qarshi kurashni davlat miqyosida tashkil etishning bir qator yo'nalishlari belgilangan edi. Mazkur dekret 1919-yil 30-yanvarda "Izvestiya Vserossiyskogo Tsentralnogo Ispolnitelnogo Komiteta Sovetov" gazetasining 21-sonida e'lon qilingan.[1]

Bu yerda e'tiborli jihat shundaki, davlatning epidemiyaga qarshi siyosati kasallangan shaxsni davolash bilan cheklanmagan. Aksincha, kasallikning tarqalishini cheklash uchun tibbiy xizmat, sanitariya, aholi bilan tushuntirish ishlari va moddiy ta'minot kabi bir-biri bilan bog'liq yo'nalishlar bir tizimga birlashtirila boshlagan.

1919-yil 10-aprelda qabul qilingan "Epidemiyaga qarshi kurash choralari to'g'risida"gi dekret ushbu siyosatning yana bir muhim jihatini – epidemiyaga

qarshi kurashayotgan tibbiyot xodimlarini ijtimoiy himoyalash masalasini belgilab berdi.[2] Hujjatda yuqori xavf sharoitida faoliyat yuritayotgan tibbiyot xodimlariga qo'shimcha oziq-ovqat berish, ularning uy-joy daxlsizligini ta'minlash, epidemiyalar oqibatida vafot etgan xodimlarning oilalariga nafaqa ajratish va qo'shimcha ta'til berish kabi choralar ko'zda tutilgan.

Shunday qilib, 1919-yildagi dastlabki hujjatlarda epidemiyaga qarshi kurashning ikki muhim yo'nalishi shakllanganini ko'rish mumkin. Birinchisi – aholini kasallik tarqalishidan himoya qilish, ikkinchisi esa – epidemiyaga qarshi kurashni amalga oshiruvchi tibbiy kadrlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash. Bu ikki yo'nalish keyingi yillarda sanitariya-epidemiologik boshqaruv tizimining rivojlanishi uchun muhim asos bo'lib xizmat qilgan.

Epidemiyalarga qarshi kurashning samaradorligi faqat favqulodda choralar bilan emas, balki doimiy faoliyat yuritadigan sanitariya organlarining mavjudligi bilan ham bog'liq edi. Shu nuqtayi nazardan, 1922-yil 15-sentyabrda RSFSR Xalq Komissarlari Soveti tomonidan qabul qilingan "Respublikaning sanitariya organlari to'g'risida"gi dekret alohida ahamiyatga ega. Mazkur hujjat RSFSR hukumatining epidemiyaga qarshi kurashni doimiy sanitariya boshqaruvi orqali tashkil etishga intilishini ko'rsatadi.[3]

Dekret sanitariya organlarining funksional vazifalarini belgilash bilan birga, turli ma'muriy-hududiy birliklar uchun sanitariya shifokorlari sonini ham belgilab berdi. Jumladan, guberniya markazlarida uchta, aholisi 200 ming nafargacha bo'lgan uyezdlarda bitta sanitariya shifokori va sanitariya yordamchisi, aholisi 200 ming nafardan ortiq uyezdlarda esa ikkita sanitariya shifokori bo'lishi nazarda tutilgan. Shaharlarda har 50 ming aholiga bitta sanitariya shifokori to'g'ri kelishi belgilangan. Bundan tashqari, turar joy-sanitariya inspektori va sanitariya-oziq-ovqat shifokori kabi maxsus lavozimlar ham joriy etilgan.

Mazkur me'yorlar sanitariya xizmatining hududiy va funksional jihatdan ixtisoslashayotganini ko'rsatadi. Ya'ni, epidemiya yuz bergan paytda vaqtinchalik

choralar ko'rish bilan bir qatorda, kasalliklarning oldini olish va sanitariya nazoratini kundalik davlat boshqaruvining bir qismiga aylantirishga intilish kuzatiladi.

Dekret sanitariya xodimlarining korxona va muassasalarni tekshirish hamda aniqlangan kamchiliklar yuzasidan tegishli choralar ko'rish vakolatlarini ham kengaytirdi. Bu holat sanitariya siyosatining faqat tavsiyaviy xarakterdan chiqib, ma'muriy nazorat mexanizmlari bilan bog'langanini ko'rsatadi.

Shu tariqa, 1919-yilda epidemiyaga qarshi favqulodda choralar sifatida boshlangan siyosat 1922-yilga kelib alohida tashkiliy tuzilma va mutaxassislar tizimiga ega bo'lgan sanitariya boshqaruvi shakliga o'ta boshladi.

Epidemiyaga qarshi siyosatning rivojlanishida 1924-yil 12-mayda RSFSR Xalq Komissarlari Soveti tomonidan tasdiqlangan "Bezgakka qarshi kurash chora-tadbirlari to'g'risida"gi dekret alohida o'rin tutadi.[4]

1924-yilgi dekretning mazmuni epidemiyaga qarshi kurashning oldingi bosqichlariga nisbatan kengroq yondashuvni namoyon etadi. Unda bezgakka qarshi tadbirlarni joylarda tashkil etish, manfaatdor idoralar, kasaba uyushmalari va aholining keng qatlamlarini ushbu jarayonga jalb qilish nazarda tutilgan.

Shuningdek, bezgakning tabiiy muhit bilan bog'liqligi hisobga olinib, botqoqlar, hovuzlar va boshqa suv havzalarini quritish, tuproqni sog'lomlashtirish kabi sanitariya-gidrologik tadbirlar belgilangan. Bu esa bezgakka qarshi kurashda kasallikning faqat tibbiy oqibatlarini bartaraf etish emas, balki uning tarqalishiga sharoit yaratadigan muhitni o'zgartirishga ham e'tibor qaratilganini ko'rsatadi.

Dekret bezgakka qarshi stansiyalarni bino va zarur jihozlar bilan ta'minlash masalasini ham alohida belgilagan. Shu bilan birga, temiryo'l ko'priklari, magistral yo'llar va boshqa qurilish ishlarini amalga oshirishda sanitariya talablarini hisobga olish majburiyati ham nazarda tutilgan.

Hujjatda dori vositalarining sifati va qonuniy muomalasiga ham e'tibor qaratilgan. Xususan, bezgakni davolashda ishlatiladigan xinin preparatlarini qalbakilashtirish, shuningdek qalbakilashtirilgan yoki sifatsiz xininni saqlash va berish uchun javobgarlik belgilangan. Maktablar va maktablar orqali aholi o'rtasida

bezgakka qarshi kurash bo'yicha ma'lumotlarni tarqatish ham davlat siyosatining tarkibiy qismi sifatida qayd etilgan.

Demak, 1924-yilga kelib epidemiyaga qarshi kurash konsepsiyasida sezilarli kengayish yuz bergan. Bezgakka qarshi siyosat tibbiy yordam ko'rsatishdan tashqari atrof-muhitni sog'lomlashtirish, sanitariya nazorati, infratuzilma qurilishini sanitariya talablari bilan muvofiqlashtirish, dori vositalarini nazorat qilish va sanitariya-ma'rifiy faoliyatni ham qamrab olgan.

1919 – 1924-yillarda qabul qilingan hujjatlarni o'zaro bog'liq holda tahlil qilish Sovet hokimiyatining epidemiyalarga qarshi siyosatida bir necha bosqichli jarayon kuzatilganini ko'rsatadi.

Birinchi bosqichda, ya'ni 1919-yilda asosiy e'tibor keng tarqalgan tif va epidemiyalarga qarshi favqulodda choralarni safarbar qilishga qaratilgan. Tibbiyot xodimlarini jalb etish, sanitariya-gigiyena tadbirlarini kuchaytirish va epidemiyaga qarshi ishlayotgan xodimlarni himoyalash ana shu siyosatning asosiy elementlari bo'lgan.

Ikkinchi bosqichda, 1922-yilda epidemiyaga qarshi kurashning tashkiliy asosi mustahkamlanib, sanitariya organlarining vakolatlari va hududiy tarkibi belgilangan.

Uchinchi bosqichda esa 1924-yilgi bezgakka qarshi dekret misolida epidemiyalarning oldini olishga kompleks yondashuv shakllangan. Unda tibbiy, sanitariya, ekologik, ma'muriy, iqtisodiy va ma'rifiy choralar o'zaro bog'langan.

Ikkinchi jahon urushi yillari Sovet Ittifoqining sog'liqni saqlash va sanitariya tizimi oldiga yangi va murakkab vazifalarni qo'ydi. Urush sharoitida tibbiy resurslarning katta qismi front ehtiyojlariga yo'naltirilishi, tibbiyot xodimlarining qayta taqsimlanishi va ayrim fuqarolik tibbiyot muassasalarining faoliyatining qisqarishi yuqumli kasalliklarga qarshi kurash tizimiga ham ta'sir ko'rsatdi. Bezgak esa ayniqsa O'rta Osiyo va Kavkazning ayrim hududlarida harbiy qismlar uchun jiddiy epidemiologik xavf bo'lib qoldi.

1942-yil 14-dekabrda Qizil Armiya Bosh Harbiy-sanitariya boshqarmasi boshlig'i, korvrach Smirnov tomonidan Zakavkazye fronti va O'rta Osiyo harbiy okrugi sanitariya xizmati rahbarlariga "maxfiy" maqomidagi direktiv hujjat yuborildi. Mazkur hujjatda 1942-yilning yozgi-kuzgi davrida harbiy qismlardagi bezgak bilan kasallanish holati tahlil qilinib, 1943-yilgi epidemiologik mavsumga tayyorgarlik bo'yicha zarur choralar belgilangan.[5]

1942-yilgi hujjatda urush sharoitining bezgakka qarshi kurash tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatgan bir qator omillar qayd etiladi. Xususan, fuqarolik bezgakka qarshi muassasalarining qisqartirilgani, malyariolog-mutaxassislarning boshqa sohalarga o'tkazilgani hamda bezgakka qarshi stansiyalarning bino va dori-darmonlarsiz qolganligi ko'rsatiladi.

Bu holat epidemiyaga qarshi kurash tizimining inson resurslari va moddiy bazasi qanchalik muhim ekanini ko'rsatadi. 1932-yilgi O'zbekiston SSR misolida dori-darmon va tibbiy kadrlar tanqisligi epidemiologik vaziyatni murakkablashtirgan bo'lsa, 1942-yilda urush sharoiti ushbu muammoni yanada murakkablashtirgan.

Bezgakka qarshi profilaktikaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lgan anofelogen, ya'ni chivinlar ko'payadigan suv havzalarida lichinkalarni yo'q qilish va botqoqliklarni quritish ishlari ham deyarli to'xtab qolgan.

Mazkur holat 1924-yilgi bezgakka qarshi dekret bilan belgilangan profilaktik yondashuv bilan solishtirilganda ayniqsa muhimdir. 1924-yilda botqoqlar, hovuzlar va boshqa suv havzalarini quritish bezgakka qarshi kurashning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan edi. Urush yillarida esa aynan shu yo'nalishdagi tadbirlarning qisqarishi epidemiologik xavfni oshiruvchi omillardan biriga aylangan.

1942-yilgi hujjatda faqat moddiy va tashkiliy kamchiliklarga emas, balki harbiy qismlardagi epidemiologik nazorat bilan bog'liq muammolar ham qayd etiladi.

Jumladan, qism shifokorlarining epidemik kasalliklar bilan ishlashga tayyorgarligi yetarli emasligi, bemorlarni hisobga olish va ularni qaytalanishga qarshi davolash ishlari qoniqarsiz tashkil etilgani ko'rsatilgan.

Bu holat bezgakka qarshi kurashda faqat dori vositasining mavjudligi yetarli emasligini ko'rsatadi. Kasallanganlarni o'z vaqtida aniqlash, ularni hisobga olish, to'liq davolash va kasallikning qaytalanishining oldini olish ham epidemiologik nazoratning muhim tarkibiy qismlaridan bo'lgan.

Bundan tashqari, bezgak bo'yicha epidemiologik jihatdan noqulay hududlarda joylashgan harbiy qismlarda yalpi akrixinizatsiya, ya'ni akrixin preparati yordamida profilaktika tadbirlari ham uzilishlar bilan va yetarli nazoratsiz olib borilgan.

Shunday qilib, 1942-yilda harbiy qismlardagi bezgakka qarshi kurash muammosi uch asosiy yo'nalishda namoyon bo'lgan: mutaxassislar yetishmasligi, epidemiologik hisob va davolashning qoniqarsizligi hamda profilaktik dori tadbirlarining uzluksiz amalga oshirilmaganligi.

1942-yilgi epidemiologik vaziyatni tahlil qilgan harbiy-sanitariya rahbariyati 1943-yil bahor-yoz mavsumiga tayyorgarlik ko'rish uchun bir qator majburiy choralarni belgiladi. Hujjatda bu choralar bezgakka qarshi tizimni qayta tiklash va profilaktik tadbirlarni kuchaytirishga qaratilgan.

Birinchi navbatda, urushgacha faoliyat yuritgan bezgakka qarshi stansiya va punktlarni o'z binolariga qaytarish hamda malyariolog-mutaxassislarni o'z sohasiga qayta safarbar etish ko'zda tutilgan.

Bu ko'rsatma urush yillarida epidemiyaga qarshi tizimning asosiy muammolaridan biri aynan institutsional va kadrlar bazasining zaiflashuvi bo'lganini ko'rsatadi. Shu sababli 1943-yilga tayyorgarlik, avvalo, mavjud mutaxassislar va muassasalarni qayta tiklashdan boshlangan.

Ikkinchi yo'nalish – 1943-yil uchun kompleks rejalar ishlab chiqish, bonifikatorlar, ya'ni chivinlarni yo'q qilish bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash

hamda zarur dori-darmon va materiallarga tegishli davlat organlariga batafsil talabnomalar kiritish edi.

Bu yerda epidemiyaga qarshi siyosatning avvalgi davrlarda shakllangan kompleks xarakteri yana namoyon bo'ladi. Bezgakka qarshi kurash faqat bemorlarni davolash emas, balki kasallikni tarqatuvchi chivinlarga qarshi kurash, mutaxassislar tayyorlash va zarur materiallarni oldindan rejalashtirishni ham o'z ichiga olgan.

1943-yilgi tayyorgarlik choralari orasida qo'shinlar joylashgan hududlarni fuqarolik va harbiy shifokorlar hamkorligida yalpi tekshiruvdan o'tkazish vazifasi ham belgilangan. Bunda kasallanganlar sonini aniqlash bilan bir qatorda, anofelogen, ya'ni chivinlar ko'payadigan suv havzalarini xaritaga tushirish ham ko'zda tutilgan.

Mazkur chora epidemiyaga qarshi kurashda hududiy epidemiologik xaritalashning ahamiyatini ko'rsatadi. Bunday yondashuv orqali kasallanish darajasi va kasallik tarqalishiga sharoit yaratuvchi tabiiy obyektlarni birgalikda aniqlash maqsad qilingan.

Shuningdek, o'tkir va qaytalanuvchi bezgak bilan kasallangan bemorlarni statsionarlarda to'liq davolash, shifoxonadan chiqarilgandan keyin esa qismda majburiy ambulator nazoratini davom ettirish belgilangan.

Bu talab kasallikni faqat qisqa muddatli davolash bilan cheklanmasdan, qaytalanish xavfini ham hisobga olgan holda uzoqroq tibbiy nazoratni tashkil etishga qaratilgan.

1943-yilgi ko'rsatmalarning yana bir muhim yo'nalishi xavfli hududlarda joylashgan harbiy qismlarni chivinlar uchishi boshlanishi bilan akrixin preparati yordamida yalpi profilaktik qamrab olishdan iborat bo'lgan.

Bu chora 1942-yilda aniqlangan kamchiliklarga bevosita javob sifatida ko'rilishi mumkin. Chunki avvalgi davrda akrixinizatsiya uzilishlar bilan va yetarli nazoratsiz olib borilgani qayd etilgan edi.

Shunday qilib, 1943-yilgi rejalashtirishda profilaktika tizimini muntazamlashtirish, uni epidemiologik mavsum bilan bog'lash va xavfli hududlarda yalpi qamrovni ta'minlashga alohida e'tibor qaratilgan.

XULOSA

Mavzu yuzasidan amalga oshirilgan tadqiqot natijalaridan kelib chiqib quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

– 1919 – 1945-yillarda O'zbekistonda sovet hokimiyatining epidemiyalarga qarshi kurash siyosati bosqichma-bosqich shakllanib, favqulodda epidemik choralarni tashkil etishdan doimiy sanitariya-epidemiologik boshqaruv tizimini yaratishga tomon rivojlandi.

– 1919-yilda qabul qilingan tif va epidemiyalarga qarshi kurashga oid dekretlar epidemiyalarni davlat miqyosida boshqarishning dastlabki huquqiy asoslarini yaratdi. Ushbu hujjatlarda nafaqat kasallanganlarni davolash, balki sanitariya-gigiyena tadbirlarini kuchaytirish, tibbiyot xodimlarini moddiy va ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlash kabi choralar ham belgilandi.

– 1922-yildagi "Respublikaning sanitariya organlari to'g'risida"gi dekret epidemiyalarga qarshi kurashning tashkiliy-huquqiy asoslarini yanada mustahkamladi. Sanitariya shifokorlari va boshqa mutaxassislarning hududlar bo'yicha shtatlarini belgilash, ularning nazorat vakolatlarini kengaytirish sanitariya xizmatini doimiy davlat boshqaruvi tizimining tarkibiy qismiga aylantirishga xizmat qildi.

– 1924-yildagi bezgakka qarshi kurash chora-tadbirlari to'g'risidagi dekret epidemiyalarning oldini olishga kompleks yondashuv shakllanganini ko'rsatadi. Unda tibbiy yordam bilan bir qatorda botqoqlar va suv havzalarini quritish, sanitariya-gidrologik tadbirlarni amalga oshirish, dori vositalari sifatini nazorat qilish, sanitariya-ma'rifiy ishlarni kuchaytirish hamda bezgakka qarshi stansiyalar faoliyatini ta'minlash kabi yo'nalishlar belgilandi.

– 1919–1924-yillardagi me'yoriy-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, sovet hokimiyatining epidemiyalarga qarshi siyosatida favqulodda

choralar sanitariya boshqaruvini institutsionallashtirish → kompleks profilaktik tizimni shakllantirish kabi izchil jarayon kuzatilgan.

– 1942-yilgi harbiy-sanitariya hujjatlari urush sharoitida mazkur tizimning amaliy faoliyatida jiddiy muammolar yuzaga kelganini ko'rsatadi. Bezgakka qarshi muassasalarning qisqarishi, malyariolog-mutaxassislarning boshqa sohalarga jalb etilishi, dori-darmon va moddiy vositalarning yetishmasligi profilaktika ishlarining izchilligiga salbiy ta'sir ko'rsatgan.

– Urush yillarida anofelogen suv havzalarini aniqlash va yo'q qilish, bemorlarni o'z vaqtida aniqlash, hisobga olish va davolash, shuningdek akrixinizatsiya tadbirlarini muntazam amalga oshirishda uzilishlar kuzatilgan. Bu holat epidemiyalarga qarshi kurash samaradorligi nafaqat huquqiy me'yorlarga, balki kadrlar, dori-darmon, moddiy-texnik baza va epidemiologik nazoratning uzluksizligiga ham bog'liqligini ko'rsatadi.

– 1943-yilgi tayyorgarlik choralari esa aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan bo'lib, bezgakka qarshi stansiyalarni tiklash, malyariologlarni qayta jalb qilish, bonifikatorlar tayyorlash, hududlarni epidemiologik tekshirish va xaritalash, bemorlarni to'liq davolash hamda xavfli hududlarda yalpi akrixinizatsiyani tashkil etishga alohida e'tibor qaratilganini ko'rsatadi.

– Umuman, 1919–1945-yillar davomida epidemiyalarga qarshi kurash siyosatida davlat boshqaruvi, sanitariya nazorati, tibbiy yordam, profilaktika, ekologik-sanitariya tadbirlari, sanitariya-ma'rifiy ishlar va epidemiologik monitoring o'zaro bog'langan yo'nalishlar sifatida shakllandi.

– Shu bilan birga, me'yoriy-huquqiy asoslarning mavjudligi epidemiyalarga qarshi kurashning amaliy samaradorligini har doim ham ta'minlamagan. Ayniqsa, urush yillarida kadrlar va moddiy resurslarning cheklanishi bilan bog'liq muammolar huquqiy jihatdan belgilangan tadbirlarni to'liq amalga oshirish imkoniyatlarini cheklagan.

Tadqiq etilgan hujjatlar asosida yakuniy xulosa qilish mumkinki, 1919–1945-yillarda epidemiyalarga qarshi kurash siyosati alohida kasalliklarga qarshi qisqa

muddatli tadbirlardan davlatning doimiy sanitariya-epidemiologik boshqaruv tizimiga o'tish jarayonini aks ettirgan. Mazkur jarayon keyingi davrlarda O'zbekistonda sanitariya-epidemiologik xizmatning tashkiliy va institutsional rivojlanishi uchun muhim tarixiy asoslardan birini tashkil etgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Декрет Совета Народных Комиссаров «О мероприятиях по сыпному тифу» от 28 января 1919 г. // Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства РСФСР. 1919. № 2. Ст. 24-25. // <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/348965#mode/inspect/page/1/zoom/4>

[Murojaat qilingan sana: 05.09.2026]

2. Декрет Совета Народных Комиссаров «О мерах борьбы с эпидемиями» от 10 апреля 1919 г. // Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства РСФСР. 1919. № 2. Ст. 25. // <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/349099-dekret-soveta-narodnyh-komissarov-o-merah-borby-s-epidemiymi#mode/inspect/page/1/zoom/4>

[Murojaat qilingan sana: 05.09.2026]

3. Декрет Совета Народных Комиссаров РСФСР «О санитарных органах республики» от 15 сентября 1922 г. // Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства РСФСР. 1922. № 80. Ст. 1003-1005. // <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/351825-dekret-soveta-narodnyh-komissarov-o-sanitarnyh-organah-respubliki-15-sentyabrya-1922-goda#mode/inspect/page/3/zoom/4> [Murojaat qilingan sana: 05.09.2026]

4. Декрет Совета Народных Комиссаров «О мероприятиях по борьбе с малярией» от 12 мая 1924 г. // <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/357972-dekret-soveta-narodnyh-komissarov-o-meropriyatiyah-po-borbe-s-malyariey-utverzhdn-12-go-maya-1924-g#mode/inspect/page/2/zoom/4> [Murojaat qilingan sana: 05.09.2026]

5. СССР. Народный Комиссариат Обороны Союза ССР. Главное военно-санитарное управление Красной Армии. Анализ заболеваемости малярией в

частях СВО и Закафронта в течение летне-осеннего периода 1942 года. 14 декабря 1942 г. Арх. ВММ, ф. 67, оп. 5767, д. 7, л. 12 с об. // <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/222184#mode/inspect/page/3/zoom/4>